

Geloof en wetenschap: oorlog en vrede

Nu het stof langzaam neerdwarrelt na de verkiezingsuitslagen van 9 juni, komen belangrijke vragen boven. Hoe zal het gaan met de inrichting van ons onderwijs? Hoe zal een nieuwe coalitie omgaan met de wortels van onze cultuur? Niet alleen de Haagse politiek, maar ook het debat over geloof en wetenschap, dat in felheid niet hoeft onder te doen voor een verkiezingsdebat, kent onder de oppervlakte zulke vragen. Een completer beeld van de geschiedenis kan echter voorkomen dat het gesprek vastloopt in extremen – niet alleen voor academici, maar ook voor onze dames en heren politici een goed advies.

Filosoof Herman Philipse betoogde enkele jaren geleden in de [lezingenreeks](#) van het Utrechtse Studium Generale over 'Grote Conflicten van Copernicus tot Dawkins' dat natuurwetenschap en godsdienst altijd op voet van oorlog met elkaar hebben gestaan. De natuurkundige Cees Dekker daarentegen stelde vorig jaar, eveneens in een [Studium Generale-lezing](#), het tegenovergestelde. Volgens Dekker is er juist geen conflict tussen geloof en wetenschap. Integendeel: 'Het is geen toeval dat binnen de christelijke, West-Europese traditie de moderne natuurwetenschap is ontstaan.'

De historische relatie tussen geloof en wetenschap wordt vaker samengevat in dergelijke *oneliners*. Zo betoogde honderd jaar geleden de gereformeerde theoloog Herman Bavinck iets vergelijkbaars als Dekker, namelijk dat de moderne natuurwetenschap zijn opbloei te danken heeft aan het christendom. De liberale chemicus en letterkundige Charles Marius van Deventer trad als een toenmalige Herman Philipse in de ring om deze opvatting te bestrijden.

Aanleiding voor de polemiek tussen Bavinck en Van Deventer was een debat in de Eerste Kamer, waarin Bavinck zitting had namens de Anti-Revolutionaire Partij. Het debat op 29 december 1911 ging over de Indische begroting – een onderwerp dat op het eerste gezicht weinig te maken heeft met het thema 'godsdienst en wetenschap'. Toen de discussie zich toespitste op de onderwijspolitiek was het onderwerp echter niet ver meer weg. De Nederlandse schoolstrijd over de erkenning en financiële gelijkstelling van het confessioneel onderwijs kende namelijk een afgeleide voor Nederlands-Indië, hoewel de Indische situatie uiteraard onvergelijkbaar was met de Nederlandse. De 'inlanders' – of ze nu 'Mohammedaansch' dan wel 'heidensch' waren – hadden immers helemaal geen behoefte aan onderwijs op christelijke grondslag.

Nederlandse confessionelen hadden de oprichting van vrije, christelijke scholen altijd verdedigd met een beroep op het verlangen van ouders om het onderwijs in te richten in overeenstemming met hun eigen geloofsovertuiging. De liberalen stonden in het Indische begrotingsdebat sterk met hun pleidooi voor neutraal onderwijs. Toch verdedigde ARP-er Bavinck het goed recht van confessioneel onderwijs in Indië. Volgens hem waren Westerse cultuur en christendom niet te scheiden, en wanneer wij onze cultuur in 'de Oost' wilden verbreiden, moest dit daarom wel gepaard gaan met een verbreiding van het christendom. In dit kader maakte Bavinck de volgende opmerking: 'De natuurwetenschap, hoe paradox het

klinken moge, heeft toch haar oorsprong aan het christendom te danken, en kan daarvan eigenlijk niet worden losgemaakt.'

Als door een wesp gestoken reageerde Van Deventer met een lang artikel in het liberale tijdschrift *De Gids*. Op sarcastische wijze schreef hij over 'prof. Bavinck, een geleerde en hooggeleerde zelfs', die 'in 's Lands Hooge Vergaderzaal' met een volledig nieuwe visie op de geschiedenis was gekomen. Bavinck ging voorbij aan feiten die iedereen zou moeten kennen. Het christendom was in Europa immers vele eeuwen dominant geweest 'zonder vruchten voor de natuurwetenschap'. 'Tegen alle druk van de kerk in' had zich uiteindelijk 'een stroom van verlichting en natuurwetenschap (...) baangeboken'. En Van Deventer concludeerde over de politieke kwestie: 'De natuurwetenschap moet Indië in, maar zonder christendom.'

In de artikelen die volgden, kwamen Bavinck en Van Deventer niet nader tot elkaar. Van Deventer meldde dat hij het zeer betreurde 'de wetenschap door hartstocht bezoedeld te zien'. Bavinck reageerde onderkoeld: Van Deventers voorbeeld van polemieken bekoorde hem niet.

Uit deze discussie blijkt dat de vraag naar de relatie tussen geloof en natuurwetenschap niet slechts van academisch belang is. Onder de oppervlakte van het debat liggen praktische kwesties, zoals die over de inrichting van het onderwijs. Daarnaast raakt het aan 'grote vragen' over het karakter en de wortels van onze cultuur. Dat verklaart waarom debatten over geloof en wetenschap vaak zo fel en emotioneel worden.

Terecht merkt Herman Philipse op dat 'voor een grondige kennis van de Westerse cultuur kennis van dit onderdeel van de wetenschapsgeschiedenis onontbeerlijk is'. Sinds de tijd van Bavinck en Van Deventer hebben wetenschapshistorici veel onderzoek gedaan naar de historische verhouding tussen geloof en wetenschap. Hoewel velen hebben geprobeerd – van Bavinck tot Dekker, en van Van Deventer tot Philipse – om de geschiedenis te reduceren tot een verhaal van harmonie of conflict, blijkt dat het realistischer is om te spreken over oorlog en vrede. Natuurlijk ontstaat er een conflict wanneer je geloof verbindt met creationisme, of evolutie met atheïsme. Een completer beeld van de geschiedenis kan echter voorkomen dat het huidige debat over geloof en wetenschap vastloopt in dergelijke extremen.

Ab Flipse, voor Protestant.nl
11 juni 2010

Ab Flipse is wetenschapshistoricus en werkt aan een promotieonderzoek over geloof en natuurwetenschap in Nederland in de vroege twintigste eeuw.

Literatuur:

Ch.M. van Deventer, 'Het breede betoog. Onuitgesproken rede', *De Gids* (1912), p. 481-496.
H. Bavinck, 'Christendom en natuurwetenschap', *Stemmen des Tijds* (1913), p. 343-377.